

СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА І ХОРОВІ ТОВАРИСТВА “БОЯН”: НА СТОРОЖІ МИСТЕЦЬКОГО РОЗВОЮ

УДК 782.1/.7(477)

*Олександра Німилович, доцент кафедри музикознавства та фортепіано
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка,
член Національної спілки композиторів України*

СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА І ХОРОВІ ТОВАРИСТВА “БОЯН”: НА СТОРОЖІ МИСТЕЦЬКОГО РОЗВОЮ

У статті висвітлюється співпраця видатної співачки Соломії Крушельницької з хоровими товариствами “Боян” в Галичині, які були центрами музичного життя галицьких міст і сприяли утвердженню українських національних ідей.

Ключові слова: Соломія Крушельницька, хорове товариство “Боян”, Галичина, спів, концерти, хор, театр, класична і українська музика.

Лит. 20.

Постановка проблеми. Ім'я видатної української співачки і педагога Соломії Крушельницької (1872 – 1952) належить до плеяди виконавців світової слави, серед яких світочі вокального мистецтва – Карузо, Тітта Руффо, Баттістіні, Менцинський, Шаляпін, Собінова, Мишуга, Нежданова...

Залишаючись знаменитою оперною співачкою, блискуче виконуючи суттєво відмінні головні партії, такі, як Галька і Аїда, Маргарита і Брунгільда, Сантуцца і Саломея, Татьяна і Ельза, Кармен і Ізольда, Чіо-Чіо-Сан і Електра на сценах найзнаменитіших театрів та концертних залів світу, Соломія Крушельницька завжди популяризувала пісні свого рідного краю й твори українських композиторів. У праці “Огляд історії української музики” видатний композитор Василь Барвінський зазначав, що “відповідно до розвитку нашого вокального мистецтва і його переваги над інструментальним з'являлись у нас перш за все виконавці-вокалісти, з яких здобули собі світову славу та стали прикрасами першорядних чужих сцен чи естрад, як Соломія Крушельницька, Олекс. Мишуга, Модест Менцинський, Е. Гушалевич, Ол. Носалевич – усі родом з Галичини” [1, 133].

Після заснування в 1881 році співацько-музичного товариства “Львівський Боян” почали організовуватись його філії в усіх більших містах Галичини: Перемишлі, Бережанах, Стрию, Тернополі, Станіславові, Коломиї, Снятині, Дрогобичі, Бориславі, Бродах, Самборі, Чернівцях. Ці товариства стали осередками, довкола яких гуртувалося все музичне життя галицьких міст, відбувались гастрольні поїздки, влаштовувались конкурси, розвивалась видавнича справа.

Доволі часто з хоровими колективами “Боян” концертували відомі українські артисти, які, приїжджаючи в Україну, не мали змоги співати на рідній оперній сцені (якої на той час не існувало), а також виконавці-інструменталісти. Виступи

Соломії та Анни Крушельницьких, Модеста Менцинського, Олександра Мишуги, Олександри Парохоняк, Михайла Голинського з “Бояном” перетворювались на великі свята. Такі торжества мали подвійне значення, а саме: розвивали музично-культурний рівень народу шляхом популяризації класичної та української музики, а також сприяли утвердженню національних ідей та дозріванню національної свідомості. Варто наголосити, що попри надзвичайно насичену сольну кар'єру тісна співпраця пов'язувала Соломію Крушельницьку з львівським та тернопільським “Бояном”; втім, постала необхідність акцентувати на її творчій діяльності з хоровими товариствами інших міст Галичини, які мали честь слухати і приймати велику артистку. До того ж у 2012 році виповнюється 140 років від дня народження славетної співачки і 60 років від дня її відходу в засвіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти дослідження творчості українських співаків набули висвітлення у працях М. Волошина, В. Витвицького, М. Головащенко, І. Лисенка, Г. Дем'яна, С. Людкевича, [2; 4; 6; 8 – 11]. Питання мистецької і педагогічної діяльності Соломії Крушельницької знайшли відображення у дослідженнях М. Головащенко [15], С. Людкевича [9], І. Майчика [13], збірниках наукових статей в упорядкуванні О. Смоляка [16; 17], П. Медведика і Р. Мисько-Пасічник [18]. Відзначимо, що до особливостей розвитку хорового руху в Галичині й товариства “Боян” в контексті осмислення української музичної культури звернулись науковці В. Барвінський [1], В. Витвицький [3], Л. Ханік [19], Р. Сов'як [14], П. Гушоватий, І. Бермес, Б. Пиц у праці “Хор “Боян Дрогобицький”: історія і сучасність” [5]. Втім, досліджень, які б розглядали творчу співпрацю Соломії Крушельницької з хоровим товариством “Боян” загалом, яке наприкінці XIX

СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА І ХОРОВІ ТОВАРИСТВА “БОЯН”: НА СТОРОЖІ МИСТЕЦЬКОГО РОЗВОЮ

– початку ХХ століття стояло на сторожі патріотизму і розвитку музичного мистецтва в Галичині – нежданно.

Мета статті полягає у висвітленні розуміння видатною співачкою свого покликання і величезного значення її співпраці з хоровими товариствами “Боян” в Галичині, які були центрами музичного життя галицьких міст і сприяли утвердженню українських національних ідей.

Виклад основного матеріалу. Останнє десятиліття ХІХ ст. знаменне піднесенням культурного розвитку і, зокрема, концертного руху. Статутне товариство “Боян” ініціювало в різних містах творчі вечори, літературно-музичні програми.

Наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ ст. в Західній Україні особливо популярними були ювілейні концерти, які влаштовувались для вшанування громадських діячів, відзначення важливих історичних подій. Новизною та свіжістю в музичному побуті Галичини характеризувались літературно-мистецькі вечори пам’яті Т. Шевченка та М. Шашкевича, які з часом стали традиційними й перетворились на проповідування національних ідей.

На головному шляху, що пов’язує Закарпаття, Карпати і Львів, розмістилося підкарпатське місто Стрий. Тут, під впливом Остапа Нижанківського при товаристві “Руська Бесіда” в 1894 році, зусиллями його молодшого брата Володимира Нижанківського й адвоката Євгена Олесницького було створено хорове товариство “Стрийський Боян”. Цей колектив одразу через місяць після заснування дав свої перші концерти в рідному місті та Жидачеві. До програми ввійшли складні хорові композиції:

1. М. Вербицький. “Заповіт” – виконує хор.
2. М. Кумановський. “В’язанка українських народних пісень” – хор.
3. Варламов. “Красний сарафан” – дуєт скрипок у супроводі фортепіано.
4. М. Лисенко. “Іван Гус” – хор.
5. Г. Топольницький. “Quadlibet” – хор.
6. М. Лисенко. “Верховина” – хор [19, 79].

Слід зауважити, наступного місяця після цього концерту “Стрийський Боян” провів низку концертів у Стрию та Трускавці за участю Соломії Крушельницької.

У березні 1895 року “Стрийський Боян” організував концерт з нагоди 34-річчя від дня смерті Т. Шевченка за участю Соломії Крушельницької, Миколи Левицького та акомпаніатора Левинського. Про цей захід з’явилося повідомлення в часописі “Діло” [20]. Під орудою диригента “Львівського Бояна”

Остапа Нижанківського хор вдало виконав “Хустину” Г. Топольницького, “Руську пісню” В. Матюка, “Туман хвилями лягає” М. Лисенка, а решту номерів концертної програми виконували солісти. Як про виняткову і незабутню подію в мистецькому житті цього краю згадувала Олександра Козак, якій поталанило слухати славетну співачку: “Дивним сном пригадується мені сцена в Стрийському Народному домі. Неначе зараз чую щебетання нашого соловейка – чарівний спів Соломії Крушельницької” [6, 316].

Як відомо, Соломія Крушельницька доволі часто гостювала в родини Нижанківських на Стрийщині цікавилась життям краю, розповідала про свої виступи на світових оперних сценах і при цьому кожен раз співала у тих чи інших програмах. Наступний концерт “Стрийського Бояна” при співучасті С. Крушельницької відбувся 1898 року. Варто зазначити, що О. Нижанківський, високо цінуючи і захоплюючись талантом співачки, присвятив їй два солоспіви: “Не видавай мене замуж”, написаний в лютому 1892 року та “І молилася я” до віршів О. Кониського, опублікований в “Торбані” ч. 14 [9, 301]. Вокальна партія солоспіву “Не видавай” ускладнена частими змінами орнаментних фігур і швидких зворотів шістнадцятками при акордовому акомпанементі. Вибаглива, проте чарівна мелодія солоспіву із драматичними вкрапленнями, частими й доволі різкими змінами темпу, агогіки, динаміки висуває значні труднощі перед виконавцем-співачом.

У солоспіві “І молилася я”, основним образом якого є дівчина-наймичка, композитор досяг глибокого психологічного проникнення в поетичну образність поезії О. Кониського. Вживання речитативу, застосування колоратурної каденції, рондо подібна форма дозволяють протиставляти і поєднувати різні частини: народного характеру з ритмом коломийки (адже у своїй праці “Старогалицька сольна пісня ХІХ століття” В. Витвицький порівнював тему солоспіву з народною піснею “Поїхав милий” [2, 87]) та артистичними уривками, створеними композитором. Ці перлини вокальної творчості авторства О. Нижанківського поряд з обробками народних пісень, творами М. Лисенка, Д. Січинського, В. Матюка, Я. Лопатинського, Я. Степового, К. Стеценка входили до репертуару співачки і доволі часто звучали в її сольних програмах у різних куточках світу.

Неодноразово “Стрийський Боян” запрошував для співучасті членів “Львівського Бояна”. На Шевченківському концерті в 1906 році виступали солісти “Львівського Бояна” – молодша сестра С. Крушельницької Ганна, Михайло Волошин та

СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА І ХОРОВІ ТОВАРИСТВА “БОЯН”: НА СТОРОЖІ МИСТЕЦЬКОГО РОЗВОЮ

Богдан Вахнянин. Диригент, співак М. Волошин, перу якого належить чимало рецензій, статей, наукових розвідок про знаних композиторів і виконавців, про розвиток музичного життя в Галичині, особливу кількість праць присвятив знаменитому співакові М. Менцинському. Подаючи огляд сучасних йому умов розвитку української культури, М. Волошин наголошував, що найбільшою підтримкою для визначних представників українського культурного напрямку є доброзичлива, мудра, справедлива і поважна критика. Він подав класичні зразки нездорової критики, що проглядалась у деяких артистичних замітках польських музикантів. Відсутність українського театру змушувала наших зірок в Галичині виступати на польській сцені, і польські оглядачі, характеризуючи їхні виступи за межами Галичини писали: “naši artyści za granicą”. Автор зазначав, що через свою національну гордість, ласкупольської критики втрачали і С. Крушельницька, і М. Менцинський, протиставляючи шовіністично налаштованим польським коментарям “критику німецького музичного світа, про того самого артиста, критику, що може бути взірцем щирости, справедливости і фахового розуміння” [4, 2], маючи на увазі замітки у німецькій пресі, зокрема у виданні “Kölnische Theater Rundschau”.

Вартий уваги факт, коли на початку ХХ століття у Львові розпочалися намагання створити український університет, представники української громади у Варшаві надіслали львівській студентській молоді своє привітання, висловлюючи думку про необхідність існування такої інституції, наголошуючи на важливості польсько-української співпраці. Серед підписів 37 громадян був і автограф Соломії Крушельницької, а опублікований лист був у часописі “Діло” від 4 грудня 1901 року.

З великим успіхом відбувся концерт у 1914 році під час святкування 100-річчя від дня народження Т. Шевченка у Жидачеві за участю С. Крушельницької, яка після довгої перерви знову побувала на Стрийщині [7, 462].

У 1898 році, після виступів на сцені “Ла Скала” в Мілані Соломія Крушельницька прийняла запрошення Варшавської опери, де в той час грали такі знаменитості, як Я. Королевичівна, Г. Гурський, А. Дідур, М. Батгістіні. Дорогою до Варшави С. Крушельницька виступила у Львові, Станіславові, Стрию, Коломиї, Бережанах, Перемишлі, співаючи в концертах з місцевими товариствами “Боян”. Організатором концерту “Бережанського Бояна” за участю С. Крушельницької 12 червня 1898 року був письменник Андрій Чайковський. Тогочасна преса із захопленням писала, що С. Крушельницька “співала арії з опер

Верді та Россіні. Після того, як артистка проспівала пісні Лисенка “Тебе, моя любко єдина” і “Коли настав чудовий май” і українські народні пісні, бережанська громадськість закидала її квітами і піднесла лавровий вінок” [12, 32]. Поет і письменник Богдан Лепкий (1872 – 1941, 140-річчя від дня народження якого виповнюється у 2012 році) присвятив славній співачці вірш в пам’ять про концерт у Бережанах 12 червня 1898 року, який відображає глибоку народну шану і любов до С. Крушельницької й окремі рядки з якого наводимо:

Напровесні, у сонячну днину,
З ластівками, що ринуть з вираю,
Прилинулась, чудова пташино,
З чужинок до рідного краю.

Видно, дуже серденько тужило
За полями, лісами, лугами,
Видно, щиро свій край полюбило,
Коли нині гостює між нами.

Не зманила Тебе чужа слава,
Що хоть світить, та серця не гріє,
І по лаврах ступаєш, слезава,
В рідну землю, що з горя марніє.

Не відняла у Тебе чужина
Ні любові, ні серця у грудях,
Ти для Русі – все рідна дитина,
І за те нехай честь Тобі буде! [18, 23].

Концерт Соломії Крушельницької з “Коломийським Бояном” відбувся 23 червня 1898 року. Коломийчани гаряче вітали співачку. А часописи були переповнені якнайтеплішими відгуками про її спів на кшталт – “се справді ангельський голос в людській тілі” [19, 87]. Хор у програмі на високому рівні виконав “Вулицю” Ф. Колесси та “В’язанку українських пісень” М. Кумановського. У Коломиї С. Крушельницька побувала також і в 1911 році, взявши участь у святкуванні “Коломийським Бояном” 100-річчя від дня народження М. Шашкевича, а згодом із сольним концертом у 1928 році разом з акомпаніатором, відомим піаністом, композитором Богданом Дрималиком. Як писала у своїх спогадах про цей виступ музикознавець Марія Білинська, “такого успіху, такого загального визнання, як Соломія Крушельницька, не здобув у Коломиї ще ніхто” [15, 228].

Перший виступ С. Крушельницької зі “Станіславівським Бояном” відбувся, як уже зазначалось у 1898 році, а наступний – 19 березня 1907 року [19, 84]. Від 1899 до 1909 року диригентом “Станіславівського Бояна” був перший у Галичині музикант-професіонал, знаний

СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА І ХОРОВІ ТОВАРИСТВА “БОЯН”: НА СТОРОЖІ МИСТЕЦЬКОГО РОЗВОЮ

композитор Денис Січинський, з яким Соломія Крушельницька була добре знайома, адже навчаючись у Тернопільській гімназії, вона була учасницею музичного гуртка гімназистів, серед яких надзвичайно активним і дієвим був Д. Січинський. Творча співпраця митців продовжувалась все життя, позаяк до репертуару співачки входило чимало солоспівів композитора. Завдяки діяльності Д. Січинського “Станіславівський Боян” стояв на високому виконавському рівні, користувався заслуженою славою та популярністю. Це були найплідніші роки товариства. У цей період до концертних виступів “Бояна” завжди залучався оркестр 24-го полку, і хор мав можливість виконувати різноманітну і складну програму. Значною подією музичного і культурного життя Станіслава був концерт, приурочений 46-літтю смерті Т. Шевченка, який відбувся 19 березня 1907 року. У вечорі, підготовленому “Станіславівським Бояном”, брали участь усі місцеві українські товариства, а також солісти – славетна Соломія Крушельницька, відомий віолончеліст Богдан Бережницький та військовий оркестр. Хор з успіхом виконав “Минають дні” С. Воробкевича та “Цигани” Р. Шумана. Решту творів виконували солісти.

Співпрацювала С. Крушельницька й з іншими товариствами “Боян”. 11 листопада 1911 року вона приїхала з-за кордону до Чернівців, щоб вшанувати 100-річчя від дня народження М. Шашкевича. В одній із рецензій тогочасної преси зазначалось, що прекрасний акомпаніатор співачки професор Адлер змушений був “уступити місце біля рояля, вона сама сіла за рояль, повернулася до публіки і заспівала українських народних пісень” [15, 134]. Слід зазначити, що у своїх концертах С. Крушельницька завжди співала народні пісні, і часто під власний супровід. У своєму спогаді про співачку Станіслав Людкевич писав, що “можна було бачити, як артистка тоді перевтілювалась: вона, здавалось, забувала про свою велику славу, про свої успіхи на європейських столичних сценах і цілковито переносилася в середовище рідного села. Співала ті пісні у своїй обробці, навмисне так, як збереглися вони в її душі ще з дитячих років. Краса, навіть своєрідна примітивність окремих пісень робили їх надзвичайно оригінальними” [9, 440]. Подібний вечір пам’яті М. Шашкевича за участю С. Крушельницької відбувся 14 листопада 1911 року і в Перемишлі.

Висновки. Хорове товариство “Боян”, як в часі свого заснування, так і творчого розвою разом зі співаками світової слави С. Крушельницькою, О. Мишугою, М. Менцинським, М. Микишою, О. Парахоняк завжди стояло на стороні

українського мистецтва, прославляючи не тільки народну творчість та спадщину українських композиторів, але й видатних поетів, письменників Т. Шевченка, М. Шашкевича, І. Франка, Ю. Федьковича, оберігаючи й плекаючи рідну історію і мову, розвиваючи музичну культуру Галичини.

1. Барвінський В. З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи / Упор. В. Грабовський. – Дрогобич: Коло, 2004.

2. Витвицький В. Старогалицька сольна пісня XIX століття / Василь Витвицький. – Перемишль, 2004.

3. Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / Упор. Л. Лехник. – Львів, 2003.

4. Волошин М. Модест Менцинський у світлі німецької музичної критики // Неділя. – 1911. – Ч. 47. – С. 1 – 3.

5. Гушоватий П., Бермес І., Пиц Б., Михаць М. Хор “Боян Дрогобицький”: історія і сучасність: Навчальний посібник / За заг. ред. Б. Пица. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – 191 с.

6. Дем’ян Г. Золотий годин. Видатні актори і співаки // Хвилі Стрия / Упор. І ред. В. Романюк. – Стрий: Щедрик, 1995. – С. 316.

7. Жидачів // Стрийщина: Історико-мемуарний збірник: У 3-х ч. – Нью-Йорк, 1990–1993. – Т. III. – С. 462.

8. Лисенко І. Співаки України. Енциклопедичне видання / Іван Лисенко. – [2-ге вид., переробл. і допов.] – К.: Знання, 2011. – С. 340 – 341.

9. Людкевич С. Спогад про Соломію Крушельницьку // Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упор. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Том. I. – С. 439 – 440.

10. Майчик І. Соломія Крушельницька // Український календар на 1972 рік. – Варшава, 1971. – С. 192 – 195.

11. Модест Менцинський: Спогади. Матеріали. Листування / Автор-упор. М. Головащенко. – К.: Рада, 1995.

12. Музей Соломії Крушельницької: Нарис-путівник. – Львів: Каменяр, 1978.

13. Олександр Мишуга – король тенорів / Автор-упор. М. Головащенко. – К.: Музична Україна, 2004.

14. Сов’як Р. Остап Нижанківський: Нарис про життя і творчість / Роман Сов’як. – Дрогобич: Відродження, 1994.

15. Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування: У 2-х ч. / Упор., вст. ст., прим. М. Головащенко. – Т. I. – К., 1978.; Т. II. – К., 1979.

16. Соломія Крушельницька та світова музична культура: Статті та матеріали / Гол. ред. О. Смоляк. – Тернопіль: Астон, 2002.

17. Соломія Крушельницька та світовий музичний простір / Ред.-упор. О. Смоляк. – Тернопіль: Астон, 2007. – 188 с.

18. Соломія Крушельницька. Шляхами тріумфів: Статті та матеріали / Упорядники: П. Медведик, Р. Мисько-Пасічник. – Тернопіль: Джура, 2008. – 392 с.

19. Ханік Л. Історія хорового товариства “Боян” / Лідія Ханік. – Львів, 1999.

20. Хроніка // Діло. – 1895. – 14 березня.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2012